

УДК 372.881.161.1

**СУТНІСТЬ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ
СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ БАЗОВИХ ФАКУЛЬТЕТІВ
ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Кісіль Л.М. (Харків)

У статті розглядаються особливості навчання професійно спрямованого діалогічного мовлення іноземних студентів технічних спеціальностей.

Ключові слова: іноземні студенти, професійний діалог, вищі навчальні заклади, діалогічне мовлення, професійне мовлення.

Кисиль Л.Н. Сущность обучения профессионально направленной диалогической речи студентов-иностранцев базовых факультетов инженерных специальностей. В статье рассматриваются особенности обучения профессионально направленной диалогической речи иностранных студентов технических специальностей.

Ключевые слова: иностранные студенты, профессиональный диалог, высшие учебные заведения, диалогическая речь, профессиональная речь.

Kisil L.M. The Essence of Teaching Professionally-Oriented Dialogue Speech to the Foreign Students of Engineering Specialties at the Main Departments. The peculiarities of teaching professionally-oriented dialogue speech to the foreign students of engineering specialties are analyzed in the article.

Key words: foreign students, professional dialogue, higher educational establishments, dialogical speech, professional speech.

В умовах активного розвитку міжнародних зв'язків цінність випускників-іноземців технічних вищих навчальних закладів (ВНЗ) багато в чому визначається рівнем їхньої професійної мовної підготовки. Майбутнім спеціалістам у галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва відкриваються перспективи працевлаштування в різних країнах світу, налагодження ділових контактів, що зумовлює актуальність оволодіння майбутніми інженерами навичками професійно спрямованого діалогічного мовлення.

У працях науковців (О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Гойхман, Є. Голобородько, І. Гудзик, Г. Іваницька, Т. Ладиженська, О. Леонтєв, О. Мітрофанова, В. Мельничайко, Г. Михайловська, Н. Пашківська, Є. Палихата, М. Пентилук, В. Стативка, Л. Якубинський та ін.) висвітлено результати наукового пошуку з різних аспектів розвитку мовлення, розкрито особливості діалогічних текстів, визначено засади психології спілкування. Однак практика свідчить, що, незважаючи на наукові розвідки, методичні розробки, проблема навчання професійного діалогічного мовлення залишається актуальною. Крім того, аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчить про увагу сучасних дослідників до питання навчання професійно спрямованого мовлення студентів нелінгвістичних спеціальностей. Різні складові проблеми навчання професійного спілкування майбутніх економістів вивчали, зокрема, Ю.С. Авсюкевич, Н.Л. Драб, С.П. Кожушко, Л.Я. Личко, О.Б. Тарнопольський та ін.; юристів – С.Е. Кіржнер, Л.Б. Котлярова, Г.П. Савченко та ін.; медиків – О.П. Петрашук, І.А. Рябцевич та ін.; інженерів – Д.В. Бубнова, С.С. Коломієць, Г.В. Кравчук та ін. Однак недостатньо дослідженим залишається питання навчання саме професійно спрямованого діалогічного мовлення іноземних студентів технічних спеціальностей. Вивчення зазначеного питання потрібно розпочати з визначення особливостей навчання студентів-інженерів професійного діалогу.

Мета статті – визначити специфіку навчання професійного діалогічного мовлення студентів-іноземців основних факультетів галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва.

Професійна спрямованість у навчанні діалогічного мовлення передбачає оволодіння іноземними студентами вміннями та навичками вести діалог за темами спеціальності у професійно орієнтованих ситуаціях з використанням спеціальної лексики. Таким чином, діалогічне мовлення виступає, з одного боку, як мета навчання, з іншого ж боку, воно є засобом формування та розвитку вмінь і навичок діалогічного мовлення. Як нам відомо, говоріння як вид мовленнєвої діяльності існує у діалогічній та монологічній формах, які тісно взаємопов'язані між собою. Монологічне та діалогічне мовлення має взаємоперехідність: діалог може досить часто включати розгорнуті висловлювання і переходити в монологічне мовлення, а часом процес говоріння будується від діалогу до монологу [1: 21].

Нині існують різні класифікації діалогів, які залежать від критеріальних підходів до їх визначення. Серед основних критеріїв – характер протікання діалогу та його зовнішня форма, ступінь готовності, цільова спрямованість, кількість учасників, характер реакції на першу вихідну репліку діалогу, семантичне наповнення діалогу, тематичне та структурне поєднання реплік, функція у соціальних комунікаціях [7: 14].

Одним із шляхів розвитку і навчання професійного діалогічного мовлення є діалог або текст [2: 14].

На першому курсі навчання професійного діалогічного мовлення доцільно та ефективно базувати на роботі з текстом за спеціальністю. Навчальний текст допомагає створити реальну ситуацію навчально-професійного спілкування. Адже навчальна діяльність на базі тексту – основа формування навичок та вмінь конструювання висловлювань; здійснення трансформації на різних мовних та мовленнєвих рівнях; формулювання різноманітними способами головної та другорядної інформації; складання різних типів планів та застосування їх для реалізації відповідних комунікативних (мовленнєвих) дій; складання конспекту та здійснення декомпресії та компресії інформації у процесі її усного відтворення. Таким є неповний перелік навичок та вмінь, які виробляються при роботі з текстом і які необхідні для подальшого навчання професійно орієнтованого професійного мовлення студентів-іноземців базових факультетів інженерних спеціальностей.

Таким чином, навчання професійно спрямованого говоріння, зокрема діалогічного, має свої особливості: вправи повинні відповідати таким стабільним вимогам, як заданість ситуації, професійна спрямованість завдань, природність ситуації спілкування, вмотивованість мовленнєвої дії студента, наявність вказівок на дію з матеріалом, новизна.

У системі навчання професійного діалогічного мовлення іноземних студентів основних факультетів галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва необхідно також моделювати ситуації, які розвивають мовленнєві вміння, що відповідають потребам майбутніх інженерів і є також важливими для набуття навичок грамотно складати повідомлення на професійно орієнтовану тему, використовуючи екстралінгвістичні засоби інформації (схеми, малюнки, таблиці).

З огляду на вимоги типових програм підготовки викладача російської мови як іноземної щодо формування навичок та вмінь діалогічного мовлення, основними характеристиками професійно спрямованого діалогу є ініціативність, реакційність, виразність і спрямованість мовлення, логічний взаємозв'язок і взаємозумовленість реплік діалогу, спонтанність мовлення і відповідність комунікативного поведіння сфері, ситуації і комунікативному наміру партнера. Розуміння професійно орієнтованого діалогічного мовлення як способу регулювання діяльності дозволяє говорити про його якість, що забезпечують здатність ефективно впливати на об'єкт, як про мету навчання.

Для більш ефективного навчання діалогічного мовлення професійного спрямування студентів технічних спеціальностей, зокрема автомобільно-дорожніх, нами виокремлено типи діалогів, які є найбільш функціональними у професійній діяльності майбутнього інженера і тому необхідні для оволодіння у технічному ВНЗ: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями, діалог-обговорення. Наприклад, діалог-розпитування, в якому відповідна репліка підпорядкована питанню й обумовлюється ним, реалізується з метою обміну інформацією на певну тему.

Для вміння вести ефективний діалог важливо знати граматичні структури, які необхідні для формулювання думки та розуміння широкого кола діалогів у професійній сфері, значну кількість лексичних одиниць, зокрема термінологічних, що вживаються у професійному спілкуванні.

Практичний досвід роботи з іноземними студентами свідчить, що у студентів-іноземців 1 курсу певною мірою вже сформовано навички діалогічного мовлення. Проте в них ще не склалися навички дійсно комунікативного спілкування: діалог зазвичай зводиться до питально-відповідної форми, репліки однотипні за своєю структурою, не відображено лінгвістичні особливості діалогічного мовлення – еліптичність речень, наявність вигуків, вставних конструкцій; студенти на цьому етапі недостатньо вміють підтримувати діалог, не володіють формулами мовленнєвого етикету. Тим більше великих труднощів зазнає спілкування на професійні теми. На 1 курсі в процесі навчання діалогічного мовлення іноземні студенти ще лише накопичують навчально-професійний досвід на матеріалі прочитаних або почутих

текстів за фахом. Подальше навчання спрямовано на формування вмінь предметно-професійного спілкування, яке передбачає набуття навичок у студентів стосовно створення власних висловлювань у межах заданих тем, підтримки обговорення проблем, пов'язаних зі специфікою функціонування галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва тощо. На старших курсах навчання діалогічного мовлення має своєю метою розвивати вміння професійного спілкування. Іноземні студенти повинні вміти вести непідготовлений діалог на професійні теми, використовувати в діалозі аргументи, які підтверджують правильність висловлювання, вміти відстоювати свою точку зору. Майбутні інженери також повинні брати активну участь у бесіді або дискусії на професійні теми, спілкуватися при цьому з двома-трьома співрозмовниками.

При навчанні російської мови лише утворюється база для вузькопрофесійного спілкування, але складається вона на основі формування навичок спілкування на теми, пов'язані з майбутньою професією. Цей аспект, на наш погляд, є ключовим при професійно орієнтованому навчанні російської мови як іноземної майбутніх інженерів, зокрема при навчанні професійного діалогічного мовлення. Адже викладач-словесник формує і розвиває комунікативну компетенцію студентів з російської мови, а не фахову компетенцію з автомобільних перевезень, основ теорії транспортних процесів та систем, інженерної графіки чи з будь-якої іншої дисципліни. Це справа спеціалістів відповідного профілю. Завдання викладача РЯІ – навчати майбутнього спеціаліста-іноземця у галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва перш за все доповідати російською мовою про свій фах та фахові аспекти, добре володіти науковою термінологією, тобто знати мову своєї спеціальності. Термінологічна лексика необхідна іноземним студентам технічних спеціальностей насамперед при читанні спеціальних текстів за фахом з метою набуття професійних знань, для ведення професійно орієнтованої бесіди або дискусії з російськомовними фахівцями, а також при написанні анотації, реферату чи повідомлення тощо.

Навчально-професійна сфера є домінантною у вивченні російської мови як іноземної у технічному ВНЗ. Однак для спілкування майбутніх інженерів, розвитку навичок говоріння, зокрема в діалогічному мовленні, важливими є також соціально-культурна

та суспільно-політична сфери. За визначенням В.Л. Скалкіна, сферою спілкування можна вважати сукупність однорідних ситуацій спілкування. Характерними для цих ситуацій, на думку вченого, є умови спілкування, взаємини між мовцями та однотипність мотивів мовлення [6: 61].

При формуванні вмінь професійного діалогічного мовлення у студентів-іноземців завданням викладача-русиста є вироблення якості говоріння. Під якістю говоріння розуміють ступінь ініціативності співрозмовника в плані незалежності від опори, адекватності реагування на поставлене комунікативне завдання, самостійності реалізації інтенційних програм висловлювання та правильності вибору способу реалізації інтенцій професійного мовлення. Якість говоріння виховується поступово через застосування опор та за рахунок поступової відмови від них, через системне, дозоване навчання способів реалізації ядерних (базисних) інтенцій професійного мовлення – запит, повідомлення, опис, аргументація, висновок [5].

На нашу думку, для успішного ведення професійно орієнтованого діалогу потрібно формувати у студентів-іноземців технічних спеціальностей вміння:

1) реагувати на основні ідеї та розпізнавати суттєво важливу інформацію під час детальних обговорень, дискусій, офіційних перемовин, лекцій, бесід, що пов'язані з навчанням та професією інженера;

2) чітко аргументувати погляди під час дискусій щодо актуальних тем академічного та професійного життя;

3) адекватно реагувати на позицію, погляди співрозмовника;

4) пристосовуватися до змін, які зазвичай трапляються під час бесіди і стосуються її напрямку, стилю та основних наголосів;

5) вести телефонні розмови з конкретними цілями академічного та професійного характеру;

6) обговорювати зміст автентичних радіо- і телевізійних програм, газетних статей на академічні та професійні теми.

У змісті навчання російської мови іноземних студентів інженерних спеціальностей ми виділяємо компоненти професійно орієнтованого спілкування, які забезпечують належний рівень засвоєння усного мовлення професійного спрямування: лінгвістичний, професійний та психологічний. Лінгвістичний компонент передбачає оволодіння

іноземними студентами базових факультетів мовою галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва через мовні знання та правила оперування лексичними та граматичними структурами. Цей аспект полягає у формуванні навичок і вмінь користуватися фаховою термінологією, фразеологією та граматичними елементами. Професійний аспект відображає наявність у студентів-іноземців знань про принципи роботи автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва, особливості ведення переговорів у цій сфері, знання термінологічних одиниць фахового спрямування. Психологічний компонент у професійно-орієнтованому спілкуванні майбутніх технічних спеціалістів пояснюється необхідністю формування навичок і вмінь адекватно оцінювати співрозмовників, передбачати їх реакції на висловлювання під час спілкування, розуміти тактику їхньої поведінки. Професійно орієнтоване спілкування, на нашу думку, є найважливішим невід'ємним елементом змісту навчання іноземних студентів професійно спрямованого мовлення, зокрема діалогічного.

Таким чином, специфіка навчання професійного діалогічного мовлення полягає передусім у тісному взаємозв'язку понять “професійна спрямованість” та “діалогічне мовлення”. Навчальна діяльність на базі професійно орієнтованого тексту – основа формування навичок та вмінь побудови висловлювань, оскільки робота з навчальним текстом за спеціальністю допомагає створити реальну ситуацію навчально-професійного спілкування, зокрема в діалогічному мовленні. Засвоєння майбутніми інженерами фахової термінології як невід'ємного складника функціональної компетенції є запорукою успішного навчання професійно орієнтованого спілкування та набуття навичок говоріння у професійному діалогічному мовленні студентів-іноземців основних факультетів галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва. Основним напрямом подальших розробок у зазначеному аспекті вважаємо створення методичних моделей навчання конкретних стратегій професійного діалогічного мовлення відповідно до комунікативних потреб іноземних студентів технічних вищих навчальних закладів.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бим И.Д. Некоторые проблемы обучения диалогической речи / И.Д. Бим // Иностр. яз. в школе. – 1979. – № 5. – С. 21–23.
2. Изаренков Д.И. Обучение диалогической речи / Д.И. Изаренков. – 2-е изд. – М. : Рус. яз., 1986. – 144 с.
3. Митрофанова О.Д. Методика преподавания русского языка как иностранного / О.Д. Митрофанова, В.Г. Костомаров и др. – М. : Рус. яз., 1990. – 270 с.
4. Мотина Е.И. Язык и специальность: лингвометодические основы обучения русскому языку студентов-нефилологов / Е.И. Мотина. – М. : Рус. яз., 1988. – 176 с.
5. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
6. Скалкин В.Л. Основы обучения устной иноязычной речи / В.Л. Скалкин. – М. : Рус. яз., 1981. – 248 с.
7. Черненко Н.М. Підготовка майбутніх менеджерів до діалогової комунікації в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н.М. Черненко. – Одесса, 2004. – 241 с.
8. Щукин А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного : учеб. пособие для вузов / А.Н. Щукин. – М. : Высш. шк., 2003. – 334 с.